

A TRIANONI TRAUMA KEZELÉSÉNEK 20. ÉS 21. SZÁZADI MODELLJEI

20TH AND 21ST CENTURY MODELS OF HANDLING TRIANON TRAUMA

VIZI LÁSZLÓ TAMÁS*

Abstract

The Trianon peace treaty signed on 4th June 1920 was the most severe among the numerous life-changing traumas and national tragedies afflicting Hungary. The brutal mutilation of the national body caused a still existing shock in the nation's soul. Searching for the proper therapy to handle and resolve it started the moment the treaty was signed in June 1920 and is still going on. All the Hungarian attempts to solve the territory arrangement born in the past nearly 100 years were eliminated by the interests of the great powers, which proved to be stronger. Resolving the national trauma caused by the Trianon tragedy and honest confronting with Trianon was a liability of the Hungarian political élite for long decades. Then in 2010 its will, which adjusted to wise and peaceful arrangement realities, appeared at the level of politics as well. The law expressing testimony of the National Unity was born. In it the principle of unifying the Hungarian people of the Carpathian Basin, i.e. the idea of uniting the nation across borders was realised. The declaration of National Unity also put the peace treaty itself in a new light and made the former 'day of mourning' and all the resolution attempts during the long decades the symbol of 'national unification' across borders.

Keywords: Trianon peace treaty, national trauma, revision plans, crisis handling alternatives, national policy, national strategy, national unification, national unity.

1. Trianon kezelésének két világháború közötti modelljei

A két világháború közötti magyar politika Trianonnal kapcsolatos mozgásterét nagyban meghatározták az 1920–21 folyamán Prága, Belgrád és Bukarest között megkötött konstruktív együttműködésről szóló konvenciók, az úgynevezett kisantant szerződések, amelyek Magyarországot teljes külpolitikai karanténba kényszerítették. A kisantant* – melynek gondolata már az

* Rektorhelyettes, főiskolai tanár. Kodolányi János Főiskola, Nemzetközi Tanulmányok és Történelem Tanszék

* A kisantant elnevezést a Budapesten megjelenő Pesti Hírlap című napilap 1920 áprilisában használta először, amikor a cikk szerzője a három állam együttműködése kapcsán „Apró Antantról” írt.

első világháború alatt megszületett (Gulyás 1996) – egyértelműen azzal a céllal szerveződött, hogy a szerződő felek főként a vesztes Magyarországgal szemben összehangolják politikai és katonai törekvéseiket, fenntartsák a Trianonban kialakított status quot, (Sallai 2008) megakadályozzák a magyar revíziós törekvéseket, valamint minden Habsburg restaurációs kísérletnek elejét vegyék. (Ádám 1981, Ádám 1989, Gulyás 2011, Szávai 2007))

A kisantant szorításával szemben a magyar külpolitika meglehetősen csekély mozgástérrel (Ránki 1984, Zeidler 2002) rendelkezett. Ezért legfőbb céljaként egyrészt a nagyhatalmi támogatás elnyerését, másrészt pedig az ország körül feszülő kisantant gyűrű gyengítését, illetve annak eseteleges szétfeszítését jelölte ki lehetséges külpolitikai alternatívaként. (Gulyás 2012) Ezek a célok világosaknak tűntek ugyan, de azok megvalósításának és elérésének mikéntjében már kevésbé volt konszenzus. A kérdés ugyanis úgy merült fel, hogy nagyhatalmi támogatás hiányában a kisantant szétfeszítését célzó próbálkozásoknak mennyiben van realitásuk, s érdemes-e nagyhatalmi támogatás nélkül a kisantant valamelyik államával szemben a siker minimális reményével külpolitikai akciót kezdeményezni? A feltett kérdésre márkánsan három lehetséges válasz kínálkozott:

1. A kivárás és az egyoldalú, a kockázatot magában hordozó magyar lépések kerülése mindaddig, amíg a nagyhatalmi helyzet Budapest számára kedvezőre nem fordul.
2. Az aktív, kezdeményező külpolitika akár nagyhatalmi háttér nélkül is.
3. Törekvés a nagyhatalmi támogatás elnyerésére, de közben a kínálkozó lehetőségeknek a nemzetközi körülmények függvényében történő kihasználása.

Az 1920-as évek közepén az elsőként említett külpolitikai koncepciót a magyar diplomácia politikai irányítói, a külügyminiszter állandó helyettesei – akik egyben a Külügyminisztérium vezértitkárai (secrétaire général) is voltak – Kánya Kálmán** (Tóth I. 2016) és Khuen-Héderváry Sándor*** képviselték. A Khuen-Héderváry–Kánya-féle magyar külpolitika a „türelmes várakozás” álláspontját vallotta, s nagyhatalmi támogatás hiányában elrenzett minden olyan külön akciót, amely egyoldalú magyar lépéssel kívánta

** Kánya Kálmán (1869-1945). Diplomáciai tevékenységét, még az Osztrák-Magyar Monarchiában kezdte, majd az önálló magyar Külügyminisztériumban folytatta. 1920 és 1925 között a külügyminiszter állandó helyettese volt. 1925-től 1933-ig berlini követ. Ezt követően 1938 őszéig a külügyminiszter.

*** Khuen-Héderváry Sándor (1881-1947). Az 1918 utáni önálló magyar külügyminisztérium és külügyi szolgálat egyik megszervezője. 1920-tól a Külügyminisztérium politikai osztályát vezette, majd 1925-től a külügyminiszter állandó helyettese volt. Ezt követően 1934-től 1940-ig a párizsi magyar követséget vezette. 1941-ben visszavonult a politikától.

volna a kisantant blokkját szétfeszíteni. Az ilyen jellegű kezdeményezéseket nem preferálták, s azokat a nagyhatalami helyzet megváltozásának esetén tartották csak elképzelhetőnek.

A második alternatívát egyrészt a húszas évek elején a külügyi szolgálatba lépett új diplomáciai elit egy része, másrészt az ellenzékben politizáló „fajvédők” képviselték. A két csoport elképzelései és mozgásteret azonban jelentős különbségeket mutatott. Az előbbieket nagyban kötötték a külügyi kormányzat politikai instrukciói és a velük szemben elvárt lojalitás, míg a radikálisabb elveket képviselő ellenzéki politikusok törekvéseit ez nem korlátozta. Utóbbiak élesen kritizálták az általuk túlzottan is alkalmazkodónak és beilleszkedőnek titulált hivatalos magyar külpolitikát és annál sokkal aktívabb fellépést sürgettek. Ugyanakkor nem szabad megfeledkezni arról sem, hogy külpolitikai nézeteiket belpolitikai helyzetük és pozícióik is nagyban befolyásolták. (Pritz 1990)

A harmadikként felvázolt külpolitikai törekvést az 1920-as években a magyar politika legmeghatározóbb személyisége, Bethlen István miniszterelnök képviselte. Bethlen tevékenysége ugyanis nem csupán a belpolitikai élet irányítására korlátozódott, hanem a külpolitikára is jelentős befolyással bírt. (Pritz 2005, Romsics 1990, Tóth A. 2015) Bethlen számára már a húszas évek első harmadában egyértelművé vált, hogy Trianon részleges revízióját Magyarország csak nagyhatalmi támogatással érheti el. Ennek a feltételei azonban ekkor még nem voltak adottak. A magyar revíziós törekvéseket ugyanis a húszas évek közepén egyetlen győztes nagyhatalom sem támogatta. Ezért a bethleni külpolitika (Gulyás 2013) addig, amíg az európai viszonyok Budapest számára kedvezően nem alakultak, az óvatos kivárás álláspontjára helyezkedett. Bethlen ezt úgy fogalmazta meg, hogy „Magyarország számára az egyetlen lehetséges külpolitika a türelmes várakozás.” (Romsics 1990 p. 588.) Ez azonban egyáltalán nem jelentett számára külpolitikai passzivitást. Miután a külpolitikai játékteret felfogása szerint „a körülmények alakítják” (Romsics 1990 p. 580.) ezért Bethlen a külpolitikai mozgástér kis lépések, kis eredmények útján történő bővítését tekintette realitásnak. E három külpolitikai alternatíva természetesen nem egymástól függetlenül, hanem egymás mellett létezett és a mindenkori nemzetközi helyzet függvényében alakult.

Az 1920-as évek közepén a magyar külpolitika számára egy új lehetőség kínálkozott: a Magyarország és Jugoszlávia közötti megegyezés, amely akár a kisantanton történő réstörés sikerével is kecsegtethetett. Jugoszláviának a kisantanttról történő leválasztását célzó 1926-os magyar külpolitikai akció azonban nem járt sikerrel. (Hornyák 2004, Vizi 2013a, Vizi 2013b) A magyar külpolitika számára áttételesen mégis jelentős eredménnyel járt, hiszen

megnyitotta az utat a magyar-olasz együttműködés előtt, amelyet a felek – Bethlen Istán magyar és Benito Mussolini olasz miniszterelnök – 1927. április 4-e és 6-a közötti római találkozója során barátsági, békétető eljárási és választott bírósági szerződés formájában realizáltak. Az Olaszországgal megkötött szerződés lehetővé tette Magyarország számára, hogy kilépjen a Trianon óta fennálló nemzetközi elszigeteltségből. Ráadásul a Rómával megkötött szerződés a magyar külpolitika számára meghozta a hön áhított nagyhatalmi támogatást, ami akár már rövid távon is kínálta a kisantant gyűrü szorításának enyhítését, s egyúttal Trianon revíziójának a lehetőségét is magában rejtette.

1.1. A két világháború között született revíziós tervek

A két világháború közötti időszakban született revíziós terveket alapvetően három csoportba sorolhatjuk.

1. Az első csoportba a „Mindent vissza!” típusú, vagyis az integrális revíziót követelő tervek sorolhatók. Ebbe a kategóriába tartoznak némi megszorítással Ottlik László „Új Hungária” terve, Hevesy Pál terve és Bethlen István 1933-as elképzelései.
2. A második csoportba az etnikai alapra helyezkedő revíziós tervek sorolhatók. Úgy, mint az 1920 tavaszi titkos magyar-francia tárgyalások során kialakított terv, a Rothermere-terv, a Magyar Revíziós Liga tervezete és a Fenyő Miksa–Nagy Emil-féle tervek.
3. A harmadik csoportot, az a stratégiai alapú revíziós terv jelenti, amelyet Gömbös Gyula fogalmazott meg 1934-ben.

1.1.1. Az integrális revízió koncepciója

Az első csoportba tartozó tervek közös tulajdonsága, hogy valamennyi arra törekedett, hogy az 1918 előtt magyar állami kereteket visszaállítsa. Ezek a tervek a magyar politikai elit azon feltételezésén alapultak, hogy a horvátok, a szlovákok, a ruténok és az erdélyi románok bizonyos feltételek fennállása esetén önként vissza fognak térni a magyar állam keretei közé. A horvátok esetében ezt a bizonyos feltételt a föderáció jelentette volna, míg a szlovákok, ruténok és az románok esetében a területi autonómia megadása.

Álláspontunk szerint azonban a magyar politikai elit ezen kiinduló feltételezései túlzottan is optimistának bizonyultak! Vegyük sorra az egyes nemzeteket, akiktől a magyar fél elvárta volna, hogy önként visszatérjenek a magyar államhoz. Kezdjük a horvátokkal, akik előtt a két világháború közötti időszakban három alternatíva kínálkozott:

1. A jugoszláv állam számukra kedvező megreformálása,

2. Kiszakadás a jugoszláv államból és az önálló Horvátország megalapítása,
3. Kiszakadás a jugoszláv államból és föderáció létrehozása Magyarországgal.

A két világháború közötti jugoszláv állam történetét vizsgálva, azt rögzíthetjük, hogy a horvát politikai elit hosszú és kemény küzdelmet folytatott a jugoszláv állam megváltoztatása érdekében. (Sokcsevits 2011) Ez a küzdelem 1938-ban a Sporazum (Megegyezés) megalkotásával és aláírásával, sikerrel is zárult. (Gulyás 2009, Lőrinczné 2009) Az már a történelem furcsa fintora, hogy miután Hitler a jugoszláv állam felszámolása mellett döntött, a Sporazum nem kapta meg a történelemtől a szükséges kifutási időt. Azaz nem tudjuk, hogy az első alternatíva hosszabb távon működőképes megoldás lett volna-e. Azt viszont leszögezhetjük, hogy a jugoszláv állam 1941. évi bukása lehetővé tette az usztasa program megvalósítását, azaz az önálló Horvátország kikiáltását. Miközben ez az önállóság a németek és olaszok befolyása és nyomása által csak erősen korlátozottan érvényesülhetett. Mindezek alapján úgy véljük, hogy a horvát politikai elit és a horvát közvélemény nem tekintette a magyar állammal megkötendő föderációt komoly alternatívának. A korszakkal foglalkozó szakirodalmat áttekintve nem találtunk olyan horvát politikust, vagy csoportot, aki a Magyarországhoz történő visszatérést tűzte volna zászlajára. Ez pedig a magyar külpolitikai várakozásokat egyáltalán nem igazolta.

A két világháború közötti szlovák történelmet vizsgálva szintén három alternatívát rögzíthetünk (Kovač 2011):

1. A csehszlovák állam szlovák fél részéről történő megreformálása,
2. Kiszakadás a csehszlovák államból és önálló Szlovákia megalapítása,
3. Kiszakadás a csehszlovák államból és visszatérés Magyarországhoz, illetve a Szent István-i Birodalomhoz.

A két világháború közötti csehszlovák állam történetét vizsgálva, azt rögzíthetjük, hogy a szlovákok ugyan komoly küzdelmet folytattak Prágával a centralizált csehszlovák állam megváltoztatása érdekében, de ez a küzdelemük két évtizeden keresztül nem járt sikerrel. (Gulyás 2005) Csak 1938-ban, amikor Szlovákia Csehszlovákián belül elnyerte az autonómiát. Akárcsak a horvátok esetében, itt is Hitler szólt közbe azzal, hogy szétzúzta a csehszlovák államot. Ez viszont megteremtette annak a lehetőségét, hogy a szlovák politikai elit végre megteremtse saját, önálló államát. Jegyezzük meg azonban, hogy hasonlóan a horvát államhoz, a szlovák állam önállósága, nem is beszélve annak szuverenitásáról, erősen kétségesnek volt tekinthető. A Szlovák területek Magyarországhoz történő visszatéréssel, mint lehetséges al-

ternatívával kapcsolatban annyit kell rögzítenünk, hogy a szakirodalom ismer néhány olyan szlovák politikust (például Frantisek Jehlicska), akik el tudták volna képzelni a magyar államhoz történő csatlakozást. De ezek súlya és szerepe rendkívül kicsiny volt a szlovák politikai eliten belül.

A ruténokat vizsgálva azt láthatjuk, hogy ők is több alternatíva közül választhattak. Az alternatívák számát még tovább növelte, azon kérdés, hogy egyáltalán létezik-e olyan, hogy rutén nemzet. Viszont ellentétben a szlovákokkal és a horvátokkal a rutén politikai eliten belül tényleg létezett egy olyan jelentősebb súlyt képező csoportosulás, amely a magyar államhoz történő visszatérést komolyan gondolta. (Botlik 2005) 1938 őszén az egyik vezető rután politikus, Andrej Bródy – aki ekkor éppen a rutén miniszterelnöki posztot töltötte be – titokban a magyar kormány megbízottjával tárgyalt Ruténföld Magyarországhoz történő csatlakozásáról. (Rónai 1988, Gulyás 2016) Mindezek alapján úgy véljük, hogy a ruténok esetében volt a legnagyobb esélye annak, hogy a rutén közvélemény megnyerhető a Magyarországhoz történő önkéntes csatlakozás ügyének.

Az erdélyi románokkal kapcsolatos problémakört viszont az tette még bonyolultabbá, hogy ellentétben a többiekkel (szlovákok, horvátok és rutének) ők rendelkeztek anyaországgal. Márpedig ez igen fontos tényező, hiszen a nacionalizmus egyik legfontosabb jellemzője, hogy az anyaország minden esetben komoly vonzerőt gyakorol a határon túl élő nemzetrészekre. 1918 decemberében román szempontból ez a vonzerő sikeresen működött, s ez Erdélyt egyesíteni tudta Romániával. Amikor a két világháború közötti magyar politikai elit azt a célt tűzte ki maga elé, hogy Erdély teljes területét visszacsatolja a magyar államhoz, az alábbi kulcsfontosságú kérdéssel kellett szembesülnie: Miként és mivel lehet meggyőzni az erdélyi románságot arról, hogy a román állam helyett a magyar államot válasszák? Talán nem állunk messze a valóságtól, ha úgy gondoljuk, hogy erre a kérdésre még a magyar politikai elit legbefolyásosabb képviselője, Bethlen István sem tudta a megfelelő választ. 1933-ban, az integrális revíziót hirdető angliai előadásai erre jó bizonyítékkal szolgálnak. (Zeidler 2009) Ráadásul jegyezzük meg, hogy az erdélyi román politikai elit bármennyire is csalódott is Bukarestben, soha nem jutott el addig a pontig, hogy csalódottságában Bukarest helyett Budapestet válassza. (Durandin 1998) Ezt belátva, Bethlen törölte Erdélyt a magyar revíziós igények listájáról, s helyette Erdély vonatkozásában más alternatívában gondolkodott.

Összegezve úgy véljük, hogy a magyar politikai elit amikor az integrális revíziós terveit megfogalmazta, óvatosan fogalmazza is, nem mérte fel reálisan a szlovák, a horvát és a román (kivétel talán a rutén) politikai elit és közvélemény magyar alternatívával kapcsolatos álláspontját. Úgy véljük a

magyar politikusok alaposan túlbecsülték a Kárpát-medencében élő nem magyar népek érzelmi kötődését a Szent István-i Birodalomhoz és annak megújulásához.

Valójában tehát a magyar integrális revíziós tervek nem rendelkeztek tényleges támogatással a horvát, szlovák, és a román (kivétel a rutén) népesség körében. Ezt igazolandó, hogy amikor konkrét lehetőség kínálkozott a szlovákok (1939) és a horvátok (1941) előtt, ők habozás nélkül az önálló államiség megteremtésének útjára léptek.

1.1.2. Az etnikai alapú revízió, mint megoldási lehetőség

A második csoportba tartozó magyar revíziós tervek közös jellemzője, hogy csak azoknak a területeknek a visszakövetelésére fókuszált, amelyek egyértelműen magyar többségűek voltak. (Zeidler 2009)

Az etnikai alapra helyezkedő magyar revíziós tervek megvalósításának legfőbb akadálya azonban maga a kisantant volt. A kisantant egyértelműen azzal a céllal szerveződött, hogy a szerződő felek a Magyarországgal szembeni politikai és katonai törekvéseiket összehangolják, fenntartsák a Trianonban kialakított status quot, és megakadályozzanak mindenféle a magyar revíziós törekvést. Ennek megfelelően a három kisantant ország együtt, de külön-külön is ragaszkodott a „Az egy barázdát se adunk vissza!” elvhez.

A kisantant államok merev álláspontja mögött leginkább az az elvitathatatlan tény húzódott meg, miszerint a kisantant államoknak nem sok okuk volt tartani Magyarország katonai erejétől, hiszen Magyarország ez irányú mutatói – terület, népesség, hadsereg létszáma annak felszereltsége – jóval elmaradtak a kisantant által produkált mutatóktól. (Pritz 1995) Ha „csak” a hadseregeket nézzük, akkor azt rögzíthetjük, hogy a kisantant összesített hadereje a többszöröse volt a magyar fegyveres erőnek. (Dombrády–Tóth 1987) Azaz Magyarország nem rendelkezett olyan katonai kondíciókkal, hogy akár a legkisebb határkorrekcióra is rá tudta volna kényszeríteni valamelyik kisantant szomszédját. A magyar államnak mindenféleképpen nagyhatalmi támogatásra volt szüksége ahhoz, hogy határait számára kedvező irányba megváltoztathassa.

Az etnikai alapú revízió egy másik gyakorlati problémája a statisztikai adatok eltérő megítélése volt. Jó példa erre a komáromi magyar–szlovák tárgyalások lefolyása és kudarca. Komáromban – de minden olyan esetben, amikor Magyarország valamilyen tárgyalásba vagy vitába keveredett határ-, illetve kisebbségi ügyekben – a magyar fél az 1910-es népszámlálási adatokat tekintette kiindulási alapnak. Ezt azonban az utódállamok nem fogadták el. Azzal vádolva a dualista magyar államot, hogy a népszámlálások során –

így az 1910. évi népszámlálás alkalmával is – csaláshoz folyamodtak annak érdekében, hogy statisztikai adatok segítségével csökkentsék a nem magyarok számát. Álláspontjuk szerint a magyar népszámlálási adatok ezért nem voltak elfogadhatóak tárgyalási alapnak. A magyar fél ezzel szemben hasonló érvelést alkalmazott, s az utódállamokban 1921-ben, illetve 1931-ben megtartott népszámlásokkal kapcsolatban ugyan ezen kritikákkal és vádakkal élt. A vita tehát annak a mentén bontakozott ki, hogy mely adatok alapján lehet meghúzni az etnikai határokat. S miután a tárgyaló felek kölcsönösen megkérdőjelezték a másik statisztikai adatsorait, érdemi előrelépésre nem lehetett számítani. Így aztán nem volt reális esélye annak, hogy Magyarország valamelyik kisantant állammal etnikai alapú határváltoztatásra vonatkozóan megegyezésre jusson.

1.1.3. A gazdasági és stratégiai revízió gondolata

Ebbe a csoportba valójában csupán egyetlen egy terv sorolható, Gömbös Gyula 1934. évi terve. Gömbös Gyula tervezete sem az integer revízió, sem az etnikai alapú revízió csoportjába nem sorolható be. Szakirodalmi ismereteink szerint ez az elképzelés az egyetlen olyan a két világháború közötti időszakban született magyar revíziós tervezet, amely kifejezetten földrajzi-gazdasági-stratégiai alapon vázolta fel a magyar területi igényeket. (Gulyás 2015/a) Így ezen tervezet önmagában képezi a magyar revíziós tervek harmadik lehetséges csoportját, nevezetesen a földrajzi-gazdasági-stratégiai alapon megfogalmazott alternatív revíziós tervet.

Gömbösnek ez a terve kifejezetten földrajzi, gazdasági és stratégia érdekek mentén kívánta a magyar revíziót megvalósítani. Egyaránt szakított az integrális, és az etnikai alapú revízió gondolatával. Jól mutatja ezt, hogy román-magyar relációban például lemondott Kolozsvár városáról és Székelyföldről, miközben a Bánság és a Partium visszacsatolásával jelentős román népesességet csatolt volna Magyarországhoz. Ez utóbbi lépés magyarázata iparilag fejlett városok (elsősorban Temesvár) és fontos nyersanyagok megszerzése volt.

Gyakorlatilag Gömbös stratégiai és gazdasági érdekektől vezérelve hajlandó lett volna lemondani színmagyar területekről, miközben elképzelése szerint a sikeres revíziót végrehajtó magyar állam nagy létszámú nem magyar népeséget kívánt keretei közé fogadni. Úgy véljük, hogy Gömbös hajlandó volt megadni ezt az árat annak érdekében, hogy Magyarország mind területileg, mind népességszámában, mind gazdasági erőben legalább vezető középhatalommá váljon Közép-Európában. (Zeidler 2009, Gulyás 2015/a, Gulyás 2015/b)

1.2. Trianon két világháború közötti válságkezelésének mérlege és tanulságai

A két világháború közötti évtizedek meghatározó magyar külpolitikai célja, el nem ítéendő módon Trianon revíziójának az elérése volt. Ez a cél a magyar belpolitikában is a legkisebb közös politikai többszörösnek számított. Nagyhatalmi megértés és támogatás hiányában, valamint az utódállamok merev elzárkózásának következtében azonban a magyar politika a harmincas évek közepétől egyre jobban az európai hatalmi viszonyokat átrendező Németország és Olaszország mellé sodródott, hiszen revíziós eredményeket csak tőlük remélhetett. Ezt 1938 és 1941 között látszólag el is érte. Hiszen az „országgyarapítások” eredményeként Magyarország területe 1938 és 1941 között 78 653 km²-rel növekedett, és a trianoni 92 963 km²-hez képest 171 616 km²-re nőtt. Lakossága a visszacsatolásokat követő összeírások alapján 5 391 083 fővel bővült, amelyből 50,3%, azaz 2 712 268 fő vallotta magát magyar anyanyelvűnek. A visszacsatolt területeken élő 2 678 815 fő, a lakosság 49,7 %-a azonban nem magyar etnikumú volt. Ezzel Magyarország ismételten soknemzetiségű állammá vált, miközben kb. félmillió magyar még mindig az országhatárokon kívül rekedt. Ráadásul a területi revíziók nélkülözték az európai nagyhatalmak teljességén alapuló politikai konszenzusát, ami eleve bizonytalanná tette azok hosszútávon történő megőrzésének a lehetőségét. Nem jártak sikerrel továbbá a kétoldalú magyar-csehszlovák és magyar-román tárgyalások sem, s ezáltal annak esélye is szertefoszlott, hogy az érintett államok a konfliktusokat és vitákat egymás között rendezzék. A népek önrendelkezésének jogát a gyakorlatban érvényesíteni tudó népszavazás gondolata pedig fel sem merült. Így maradt a német-olasz döntőbíráskodás, melynek határozatait Pozsony és Bukarest ugyan úgy élte meg, mint a magyarság Trianont. A Jugoszláviával szembeni katonai fellépéssel visszaszerzett területek tartóssága pedig hosszútávon még kevesebb eséllyel bírt. A két világháború közötti időszak trianoni válságkezelése, a területi revíziók, amelyek Németország egyoldalú döntéseivel és támogatásával tudott csak megvalósulni, így csupán rövid, tiszavirág életűek lehettek. Mindez annak az egyébként nehezen vitatható ténynek az ismeretében tekinthető leginkább sajnálatosnak, hogy a Magyarország javára 1938 és 1941 között végrehajtott területi változások vitathatatlanul egy igazságosabb, az etnikai elveket a lehetőségekhez képest jobban megközelítő határvonalat teremtetek. A területi változtatásoknak tehát nem a tartalma, hanem a módja és végrehajtásának a gyakorlata volt az, ami nem tette és nem tehetette stabilá és hosszútávon életképpé a válságkezelésnek ezt a módját. (Vizi 2016, Szávai 2010, Sallai 2007)

2. 1945-től a rendszerváltásig

A második világháborút lezáró, 1947. február 10-én aláírt párizsi békeszerződés (Romsics 2006) kísérletet sem tett arra, hogy a trianoni békediktátum által deklarált nyilvánvaló igazságtalanságokat kezelje, vagy azokat korrekció alá vegye. Sőt. Tovább mélyítette a Trianon okozta válságot. A békeszerződés értelmében Magyarország „visszakapta” a trianoni határokat azzal a módosítással, hogy a pozsonyi hídfő öt településéből hármat – Horvátjáfalu, Oroszvár, Dunacsún – Csehszlovákiához csatoltak, (Sallai 2004) s mellőzték a kisebbségvédelmi klauzulákat is. Ezzel a határon túl élő magyarságot valósággal kiszolgáltatottá az utódállamoknak, s a kisebbségi kérdést az adott országok belügyeibe utalták.

Az 1948-49-ben létrejött új, a magyar társadalomtól teljesen életidegen belpolitikai modell Trianont és annak teljes problematikáját csak és kizárólag úgy interpretálta, mint amelyért kizárólagosan a régi rendszer politikai elitjei a felelősek. „Így aztán Trianon lassacskán „igazságossá” vált a magyar propagandában, s ezt követően a hivatalos történetírásban, az újságok hasábjain, az iskolai tankönyvekben.” (Ormos 1990)

A szocializmus évtizedei alatt Trianon tabu témának minősült. Tilos volt a témával foglalkozni, az igazság után kutakodni, vagy az igazságot nyilvánosságra hozni, s még csak utalni sem lehetett a történetekre. Generációk nőttek úgy fel, hogy az iskolában Trianonról csak alig hallottak. Trianont az agyonhallgatás csendje uralta, s ez kihatott az utódállamokhoz csatolt területeken élő magyarság helyzetére is. Még a nemzetiségi kérdésnek a felvetése is tiltott területnek számított. Aki megpróbálta megkerülni a tilalmakat, azt elhallgattatták, szilenciumra ítélték, nacionalistának, sovínisztának bélyegezték. Olyan rendszerellenes személynek, aki Trianon és a nemzetiségi kérdés felvetésével éket próbál venni a baráti szocialista országok közé, s bomlasztani akarja a békétábort.

A nemzetiségi kérdést csak internacionalista megközelítésben lehetett említeni, mely szerint a nemzetiségek egyfajta hidat jelentenek a szocializmust építő szomszédos országok között. (Vizi 2016)

3. 1989-től 2010-ig

A rendszerváltás új fejezetet nyitott Trianon megismerésének vonatkozásában. Sorban jelentek meg a Trianonról szóló tanulmányok, könyvek, rövidebb-hosszabb írások, elemzések, s érzékelhetően nagy volt az igyekezet arra nézve, hogy a realitások felé terelődjön a közgondolkodás. A probléma kibeszélése tehát megkezdődött, de mindehhez nagyfokú illúzió is társult. Nem kellett azonban sok idő ahhoz, hogy kiderüljön: Dunának és Oltnak mégsem

egy a hangja. A szocializmus feszítő bilincseitől megszabaduló utódállamokban nem az együttműködő, és a közös problémákat megoldani akaró politika nyert teret, hanem ezzel ellentétesen az újjáéledő nacionalizmus. Hiába fogalmazódott meg a konszenzuson alapuló új magyar külpolitika hármas stratégiájaként az euroatlanti integráció, a szomszédsági kapcsolatok fejlesztése, és a határon túli magyarok támogatása, az utóbbi kettőt az utódállamok bizalmatlanul fogadták. S nem kellett sok idő ahhoz sem, hogy a magyar belpolitikát is megossza a határon kívüli magyarság és az anyaország közötti viszony kérdésének az ügye. (Bárdi 2004)

Jelen tanulmány terjedelmi keretei nem teszik lehetővé, hogy a rendszer-váltást követő magyar kormányok nemzetpolitikai elképzeléseit és Trianon-hoz illetve a trianoni határon túl élő magyarsághoz fűződő viszonyulásukat és politikájukat elemezzük. Csupán néhány lényeges összefüggésre hívnánk fel a figyelmet.

Az 1990. májusában megalakult Antall-kormány egy új típusú magyarságpolitikát és egyúttal szomszédságpolitikát hirdetett meg. Ennek lényegi elemeként emelendő ki, hogy a magyar kisebbségeket a nemzetközi emberjogi és kisebbségjogi normákra alapozva diplomáciai védelemben kell részesíteni, s számukra egyúttal a kisebbségvédelem európai normáit kialakítani. Továbbá az a tézis, mely szerint a szomszédos államokkal való jó viszony alapját félreérthetetlenül az képezi, hogy az adott országban milyen a magyar kisebbség helyzete, mennyire biztosítottak jogaik illetve azoknak megvan-e a törvényes garanciái. (Kiss J. 2004, Jeszenszky 2005, Jeszenszky 2016, Vizi 2016)

A nemzetpolitika átértelmezését és a külpolitikai hangsúlyoknak az áthelyeződését jól jellemzi, hogy a Horn-kormány kormányprogramja tudatosan kerülte még a nemzetpolitika fogalmának használatát is (Győri Szabó 2009, Győri Szabó 2011) A Horn-kormány idején a határon kívül élő magyar kisebbség ügye, ha nem is tűnt el a magyar külpolitika horizontjáról, de mindenképpen más dimenzióba került. Azaz a külhoni magyarság jogvédelme a magyar külpolitikának fontos, de ugyanakkor nem prioritás értékű tényezője lett. A szomszédokkal való kapcsolatot tehát nem elsősorban az határozta meg, hogy azok miként viszonyulnak a magyar kisebbségekhez, hanem annak a nyugati elvárásnak történő megfelelés, ami elvárta, s szinte kötelezően előírta a jószomszédi kapcsolatok és viszony megteremtését, akár egyoldalú magyar gesztusok megtételének az árán is. Ezt szabva az euroatlanti integráció egyik fő feltételének. (Kiss J. 2004, Bárdi 2004, Jeszenszky 2005, Jeszenszky 2016, Vizi 2016)

Az 1998 júniusában megalakult első Orbán-kormány visszakanyarodott az antalli nemzetpolitika elveihez, de egyúttal túl is mutatott azon. (Kiss J.

2004, Bárdi 2004, Vizi 2016) A kormány támogatta a határon túli magyar közösségek céljait, s nemzetpolitikájának alapjává tette a határon túli legitim magyar szervezetek törekvéseinek elősegítését. 2001-ben pedig elfogadásra került 2001. évi LXII. törvény, amely célként fogalmazta meg a szomszédos államokban élő magyarságnak a szülőföldjén való boldogulásának, és Magyarországgal való kapcsolatainak fenntartásának, magyar nemzeti azonosságtudata megerősítésének, valamint a magyar kulturális örökséghez való kötődésének, mint a magyar nemzethez való tartozása kifejezésre juttatásának elősegítését. (Kántor 2002) Egyúttal bevezette a Magyar igazolványt és a Magyar hozzátartozói igazolványt, ami formájában hasonlított a magyar útlevelekre, s fedőlapján a magyar Szent Koronát ábrázolta. Ezzel tulajdonosát közjogilag ugyan nem, de szimbolikusan a magyar nemzet részévé fogadta. Ez a magyar jogszabály az első igazán komoly lépést jelentette a Kárpát-medencei nemzetegyesítés irányában. Évtizedek – mondhatni Trianon – óta az első olyan lépés volt, amely egy új típusú nemzetegyesítési politika alapjait tette le.

A 2002-ben hivatalba lépő Medgyessy-kormány külpolitikai programjának nemzetpolitikára vonatkozó részei alaposan felülírták és egyúttal lényegesen át is értelmezték az anyaország és a kisebbségek viszonyát rögzítő korábbi kormányzati törekvéseket. (Kiss J. 2004, Vizi 2016) A kormány a nemzetpolitikát alárendelte az integrációs- és szomszédságpolitikának. A nyugati elvárásokhoz és a szomszédos országok igényeihez igazította a státusztörvényt, ami gyakorlatilag annak teljes kiüresítéséhez és a törvény eredeti rendelkezéseinek megszüntetéséhez vezetett.

Igazi lelki Trianont a 2004. december 5-i népszavazás jelentett, mely a magyar belpolitikában olyan indulatokat hozott a felszínre, amely alkalmas volt a társadalom megosztására, az anyaországi és a határon túli magyarok közötti feszültségek szítására. A sikertelen népszavazás és az azt kísérő belpolitikai küzdelem súlyos traumát okozott a határon túl élő magyaroknak, s egyben rámutatott arra, hogy mindaddig, amíg az anyaország magyarsága ilyen mértékben megosztható a kérdésben, a nemzetegyesítésnek a lehetősége, s ezáltal Trianon kezelése még várat magára. (Vizi 2016)

4. A nemzeti összetartozás melletti tanúságtételről szóló törvény

2010. május 19-én Dr. Kövér László a Fidesz–Magyar Polgári Szövetség, és Dr. Semjén Zsolt a Kereszténydemokrata Néppárt képviselője egy néhány soros bevezetőből, és mindössze öt paragrafusból és két bekezdésből álló indokolást tartalmazó törvényjavaslatot nyújtott be az Országgyűlés elnökének.

A 2010. május 31-én megtartott végszavazáson a Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről szóló törvényjavaslatot az Országgyűlés 302 igen, 55 nem és 12 tartózkodás mellett elfogadta. Az Országgyűlés ezt követően az elfogadott törvény sürgős kihirdetését kérte a köztársasági elnöktől. Az államfő 2010. június 2-án írta alá a törvényt, amely a trianoni békediktátum aláírásának 90. évfordulóján, 2010. június 4-én a Magyar Közlöny 2010. évi 92. számában meg is jelent. Kihirdetésével megszületett a Nemzeti Összetartozás melletti tanúságtételről szóló 2010. évi XLV. törvény, amely – mint azt a törvény előterjesztője is kifejtette – nyíltan és őszintén szembe kívánt nézni Trianonnal, és annak következményeivel, s ezáltal jelentős lépést tett egy pozitív nemzetstratégia megvalósításának irányába. (Vizi 2014a, Vizi 2014b, Vizi 2016)

Az emléktörvény öt bekezdésből álló „Bevezetője” legelőször is utal Versailles-i Grand Trianon palotában 1920. június 4-én lezajlott aláírási aktusra, amely a győztes antant hatalmak és Magyarország között nemzetközi jogi értelemben is lezárta az első világháborút. (Vizi 2010, Vizi 2014c) A „Bevezető” első bekezdése a „békeszerződés” fordulatot használja, amely kétségtelenül a hivatalos elnevezés és formula, de mindenképpen jegyezzük meg, hogy a Trianonban aláírt és a magyar nemzetgyűlés által 1921-ben kötelezően becikkelyezett dokumentum csak formailag felelt meg a béke, a szerződés és a törvény alapvető tartalmi és erkölcsi elvárásainak. Valójában egy az országra ráerőszakolt, oktrojált diktátum volt. Ezt igazolják egyébként a „Bevezető” további sorai, amelyek utalnak Magyarország területi és embervesztéseire, valamint az ország nemzeti vagyonában bekövetkezett nagyfokú, több mint hatvan százalékos elvesztésre.

A trianoni döntéssel – mutat rá a „Bevezető” – az európai középhatalomnak számító Magyarország egy csapásra közép-európai kis országgá vált, amelynek történelmi és kulturális örökségének „meghatározó helyszínei és emlékhelyei idegen fennhatóság alá kerültek.” (2010. évi XLV. törvény p. 7.) Mindez a magyarság számára lelkileg is nagyfokú megrázkódtatást jelentett, hiszen mindaz a szellemi és anyagi érték, amelyet a magyarság évszázadokon keresztül felhalmozott, és a döntéssel a trianoni határokon kívülre került, az utódállamok tulajdonává vált.

A „Bevezető” második bekezdésében aztán megjelenik a „békediktátum” elnevezés is, amelyet a „Bevezető” az egész Párizs környéki „békerendszerre” vonatkoztatva, a „békeszerződés” szinonimájaként kezel. Ezzel a jogalkotó kimondta, hogy álláspontja szerint valamennyi – így a trianoni is – az első világháborút követő, azt lezáró szerződés valójában a győztesek által a vesztesekre ráerőszakolt igazságtalan diktátum volt. Helyesen emeli ki a „Bevezető” hogy az 1919-1920-as rendezési elvek gyökeresen szakítottak a

háborús konfliktusokat lezáró, korábbi európai elvekkel, s éppen ezért formailag ugyan békéknek tekinthetők, de tartalmukat és meghozataluk módját tekintve diktátumok.

Melyek voltak a korábbi rendezési elvek? Elég, ha a 19. század nagy európai méretű háborús konfliktusainak a lezárásait vizsgáljuk meg. A francia, majd napóleoni háborúknak nevezett (1792-1815) közel negyedszázados háborús konfliktust lezáró bécsi kongresszus határozatai a vesztes Franciaországot a háború előtti határai mögé szorították vissza, s alapvetően helyreállították a háború előtt status quo-t. Hasonló volt a helyzet a krími háborút (1853-1856) lezáró párizsi béke esetében is, ahol Oroszországot szorították vissza a háború előtti határai mögé. Természetesen voltak olyan békekötések is a 19. században, ahol a veszteseknek le kellett mondania bizonyos területekről – ilyen volt például az 1859-es zürichi, az 1866-os prágai, az 1871-es frankfurti, az 1877-es orosz–török háborút lezáró san stefanói békék és az 1878-as berlini kongresszus határozatai – de bármelyiket is vizsgáljuk, a vesztesekre mért terhek koránt sem voltak olyan méretűek és mértékűek, mind az első világháborút lezáró diktátumok. A veszteseknek a legtöbb esetben le kellett mondaniuk bizonyos területekről, tartományokról, de olyan típusú feldarabolással, mint amilyen az első világháborút követő vesztes országoknak, s közülük is elsősorban Magyarországnak, nem kellett szembenézniük. Nem is beszélve arról, hogy a 19. századi háborúkban vesztes hatalmak ezekkel a területi veszteségekkel ugyan gyengültek, de európai hatalmi helyzetük egyáltalán nem ingott meg. Ezzel szemben az első világháborút követően bekövetkezett változások eredményeként a kifosztott és megalázott 1918-as vesztesek – s közülük is leginkább Magyarország – olyan méretű veszteségeket szenvedtek el, amelyek egyenesen vezettek el esetükben a revánspolitikához. A győztesek tehát – mutat rá az emléktörvény „Bevezetője” – „nem a vesztesek integrációjára törekedtek, hanem eliminálni igyekeztek őket az európai térből. (Vizi 2014b)

Mindez pedig nagyfokú bizalmatlanságot eredményezett a felek között, aminek a feloldására a győztesek részéről nem volt meg a politikai szándék és akarat. Nem voltak képesek szembenézni hibás döntéseikkel, s ezáltal jeltették és konzerválták a Párizs környéki állapotokat.

A „Bevezető” harmadik bekezdése leszögezi, hogy „A békerendszer semmilyen, az alkotói által eredetileg hozzáfűzött reményt nem tudott beváltani.” (2010. évi XLV. törvény p. 7.) Azaz a nemzeti-etnikai elveket megközelítőleg sem tudták, vagy nem is akarták érvényesíteni az új határok meghúzásakor, s ezzel az európai stabilitás helyett instabilitást teremtettek. A trianoni döntést követően létrejött közép- és délkelet-európai utódállamok autarkióra és protekcionizmusra épülő, nacionalista, az etnikai elveket erőszakosan

megváltoztatni akaró politikája (Koudela 2015) nem volt alkalmas továbbá arra sem, hogy a közép-európai egyensúlyt megteremtse. Az utódállamokat egy cél vezérelte: a trianoni rendszer minden áron való fenntartása. Ezzel szemben a vesztesek, a békediktátumok során megaláztatottak számára a jövőbeli revízió jelentette, jelenthette az egyetlen megoldást sérelmeikre. (Vizi 2014b, Lőrinczné 2010)

Ez a Trianonban szétszabdalt, egymással acsarkodó, egymást ellenségének tekintő Közép-Európa az 1930-as évek közepétől aztán könnyűszerrel került a német nemzetiszocializmus gazdasági és politikai függésébe. Ennek lett a következménye egyrészt, hogy az első világháború után kialakított, mesterséges államalakulatok 1938 és 1941 között vagy széthullottak, vagy területük jelentős részét elveszítették. Előbbiekre példa Csehszlovákia 1939-es és Jugoszlávia 1941-es széthullása, utóbbira Románia jelentős területvesztése 1940-ben. Másrészt pedig a térségbe történő német behatolás következtében Magyarország javára 1938 és 1941 között négy területi revízió – első bécsi döntés, Kárpátalja visszaszerzése, második bécsi döntés, Délvidék visszaszerzése realizálódott.

Feltétlenül meg kell jegyezni azonban, hogy miközben a revíziós sikereket a magyar társadalom túlnyomó többsége kitörő lelkesedéssel fogadta, és abban Trianon igazságtalanságának az orvoslását látta, az nem az érintett országok kompromisszumának eredményeként született meg, hanem Németország és Olaszország akaratát tükrözte, s nem párosult sem a nyugati hatalmak, sem pedig a Szovjetunió garanciájával. Mindez pedig hosszú távon kétségessé tette azok eredményeit. Meg kell említeni egyúttal azt is, hogy a németek közreműködésével megvalósult revíziós eredményekért – miközben azokat az ország lakossága egyöntetűen igazságos, bár nem minden esetben teljesen kielégítő, de Trianont mégiscsak kompenzáló döntéseknek tekintette – súlyos politikai árat fizetett a magyar fél. Hogy csak a legfontosabbakat említsük: Magyarországnak 1939 februárjában csatlakoznia kellett előbb az Antikomintern Paktumhoz, majd 1940. november 20-án a háromhatalmi egyezményhez, ismertebb nevén a Róma–Berlin–Tokió tengelyhez. Utóbbi értelmében Budapest végképp elkötelezte magát a tengelyhatalmak mellett. (Vizi 2014b)

A „Bevezető” negyedik bekezdése rögzíti, hogy a közép-európai országok éppen a törekeny és instabil Versailles-i békerendszernek köszönhetően „könnyűszerrel lettek áldozatai” a második világháború pusztításainak. Ez a megállapítás különösen annak a ténynek az ismeretében figyelemre méltó, ha összehasonlítjuk a térség első és második világháborús szenvedéseit. Talán meglepő, de az első világháború éveiben a közép-európai területek csak

kismértékben voltak kitéve a háborús pusztításoknak. Csak a térség elsősorban keleti peremterületei – különös tekintettel a galíciai és a kelet-lengyelországi térségre – és az 1916. augusztusi román támadást követően Erdély bizonyos területei váltak igazán hadszínterré. Az igazi háborús pusztítás és az idegen – román, csehszlovák, szerb, francia – katonai megszállás, az ezzel járó szenvedéssel együtt, csak a Belgrádban 1918. november 13-án megkötött fegyverszüneti megállapodást követően következett be. Akkor, amikor a fegyverszüneti (demarkációs) vonalat már egy nemzetközi szerződés rögzítette! És az idegen katonai megszállás sem tartott néhány évnél tovább. A második világháborúban azonban lényegesen más volt a helyzet. A közép-európai országok háborús területté, hadszínterré változtak, s „A világégés záró felvonásaként a térség országait 1945-ben egy másik totalitárius hatalom szállta meg.” (2010. évi XLV. törvény p. 7.) Ráadásul a világháborút lezáró, és a magyar kormány képviselőjében Gyöngyösi János külügyminiszter által 1947. február 10-én aláírt párizsi békeszerződés kísérletet sem tett arra, hogy a trianoni békediktátum által deklarált nyilvánvaló igazságtalanságokat kezelje, vagy azokat korrekció alá vegye. Sőt. Tovább mélyítette a Trianon okozta válságot. (Vizi 2014b, Vizi 2016)

A szerződés 22. cikke még a trianoni békediktátumon is túltett azzal, hogy rögzítette: „A jelen Szerződés életbelépését követően minden Szövetséges fegyveres erőt 90 napon belül Magyarországból vissza kell vonni, mindazonáltal a Szovjetunióknak fennmarad a joga magyar területen oly fegyveres erők tartására, amelyre szüksége lehet ahhoz, hogy a Szovjet hadseregnek az ausztriai Szovjet megszállási övezettel való közlekedési vonalait fenntartsa.” (Romsics 2006) Magyarország tehát hiába írta alá a békeszerződést, szuverenitását nem nyerte vissza, hiszen a szovjet Vörös Hadsereg fegyveres erői ellenőrizetlen módon és létszámban továbbra is az országban maradhattak. Ez pedig azt a belpolitikai küzdelmet is eldöntötte, amelynek tétje nem volt kisebb, mint az, hogy a háború utáni Magyarország a polgári demokratikus, vagy a szovjet típusú berendezkedést követi, követheti-e?

Ráadásul a helyzet még rosszabbá vált, mint volt a két világháború között. Hiszen [...] a vasfüggöny mögött a határok még merevebben választották szét az egymástól elszakított közös kulturális örökségből élő magyar nemzet tagjait, s a történelmi problémák elfojtásával a jó viszony megalapozása helyett tovább fokozta a térség népeinek elidegenedését is.” (2010. évi XLV. törvény p. 7.)

Az évtizedekig elfojtott problémák kibeszéletlenül maradtak és a kisebbségek érdekei ilyen légkörben nem nyertek megoldást. A szocialista táboron belül is lezúduló belső vasfüggöny hosszú éveken, évtizedeken keresztül adminisztratív akadályt képezett, s szinte lehetetlenné tette az anyaország és az

utódállamokban élő magyarság kapcsolatát. Csak 1964-től változott a helyzet, amikor az addig rendkívül merev ki- és beutazási szabályokat a szocialista relációban némileg oldotta a magyar kommunista hatalom. (Győri Szabó 2009) A román hatóságok viszont minden adminisztratív eszközzel akadályozták az anyaországi és a romániai magyarok kapcsolatát, s közben „a nemzeti homogenizációs” program jegyében erőteljes asszimiláló kisebbségpolitikát folytattak. (Győri Szabó 2009)

„A kibeszéletlen múlt [azonban] 1989 után sem tudott nyugvóponttra jutni [...]” (2010. évi XLV. törvény p. 7.) állapítja meg a „Bevezetés”. A kommunista léttől megszabaduló, és függetlenségüket visszanyerő utódállamokban ugyanis viszonylag hamar úrrá lett az a fajta nacionalista gondolkodás és gyakorlat, amely ismételten a magyarsággal szemben kívánta definiálni önmagát, s egyúttal ismételten megtagadta a magyar nemzeti kisebbségek azon jogait, amelyek „önazonosságuk teljes megélésére” (2010. évi XLV. törvény p. 7.) irányultak.

A fentiekben felsorolt tények ismeretében, és azokkal szembe nézve – zárul a „Bevezető” – a Magyar Köztársaság Országgyűlése számot szeretne vetni a trianoni diktátum által okozott valamennyi „[...] politikai, gazdasági, jogi és lélektani [...]”(2010. évi XLV. törvény p. 7.) problémával, és azok napjainkig tartó megoldatlan következményeivel. Ugyanakkor határozottan elutasítja mindazokat a megoldásokat, amelyek korábban „idegen hatalmak segítségével” (2010. évi XLV. törvény p. 7.) alapultak. Legyenek azok akár a két világháború közötti időszak területi revizionizmusán, akár a totalitárius utópiák mentén kínálta megoldások. A „Bevezető” mindkét alternatívát zsákutcás, és alkalmazhatatlan megoldásnak tekinti. A törvény – vallja annak „Bevezetője” – és ezáltal a magyarság szakít az évtizedes sérelmi politikával, a Trianonhoz kapcsolódó „tragikus hozzáállással”, (2010. évi XLV. törvény p. 7.) és egyúttal okul a magyarság „sérelmeket keltő” (2010. évi XLV. törvény p. 7.) hibáiból. A nemzetpolitikai hangsúlyokat új dimenzióba emelve, a „magyar nemzet egységére helyezi a hangsúlyt [...]”(2010. évi XLV. törvény p. 7.) Egyúttal meghirdeti „A határokon átívelő kulturális nemzet önépítési” programját, s kifejezi azon egyértelmű szándékát, hogy „[...] a Kárpát-medencében együtt élő népek és nemzetek kölcsönös megértésén és együttműködésén alapuló békés jövőjét kívánja [...]” megteremteni. Ezzel járulva hozzá „[...] a XX. század tragédiái által szétdarabolt Európa újraegyesítéséhez.” (2010. évi XLV. törvény p. 7.) A törvény ezáltal meghirdeti a határokon átívelő nemzeti önépítés programját, amely nem irányul egyetlen szomszédos nép ellen sem. Éppen ellenkezőleg. A velük való kölcsönös együttműködésben kívánja megteremteni a 20. században a tragédiák által szétdarabolt Európa egységét.

A „Bevezető” végül leszögezi, hogy a Magyar Köztársaság Országgyűlésének szándékai „hitelességének bizonyítéka” érdekében, a törvény szövegét tíz nyelven teszik közzé.

Az öt paragrafusból álló és a magyaron kívül még kilenc nyelven kihirdetett törvény első szakasza megemlékezik és tiszteleg mindazok előtt, akik Trianon után „[...] áldozatvállalásukkal és teljesítményükkel lehetővé tették, hogy e tragédiát követően a magyarság mind szellemi, mind gazdasági értelemben képes volt újra megerősödni, s képes volt túlélni az ezt követő újabb történelmi tragédiákat is.” (2010. évi XLV. törvény p. 9.) Fejet hajt mindazok előtt, akik magyarságuk miatt bármilyen sérelmet szenvedtek. Különös tekintettel azokra, akik emiatt életüket áldozták. Egyben elismeréssel adózik azok előtt, akik a magyarsággal szolidaritást vállaltak.

A második paragrafus rögzíti, hogy „[...] a trianoni békediktátum által felvetett kérdések történelemből ismert eddigi megoldási kísérletei – mind az idegen hatalmak segítségével végrehajtott újabb határmódosítások, mind a nemzeti önazonosságnak a nemzetköziség ideológiája jegyében történt felszámolására irányuló törekvések – kudarcot vallottak.” (2010. évi XLV. törvény p. 9.) Ebből következően nyomatékosítja, hogy a trianoni problémák megoldására csak nemzetközi jogi keretek között, a demokratikus, szuverén, jogegyenlőséget biztosító egyenrangú országok „közös tiszteleten alapuló együttműködése” vezethet. Ennek alapja pedig „csak az egyének – a nemzeti önazonosság megválasztását is magában foglaló – szabadsága, s a nemzeti közösségek belső önrendelkezéshez való joga lehet.” (2010. évi XLV. törvény p. 9.) Egyben „elítél minden olyan törekvést, amely az adott állam területén kisebbségben élő nemzetrészek asszimilációjának előidézése irányul.” (2010. évi XLV. törvény p. 9.)

A törvény harmadik szakasza deklarálja, hogy „a több állam fennhatósága alá vetett magyarság minden tagja és közössége része az egységes magyar nemzetnek, melynek államhatárok feletti összetartozása valóság, s egyúttal a magyarok személyes és közösségi önazonosságának meghatározó eleme.” (2010. évi XLV. törvény p. 9.) Megerősíti, hogy Magyarország elkötelezett abban, hogy a nemzet tagjai és közösségei az egymással való kapcsolatot fenntartsák és ápolják, s támogatja az Európában elfogadott gyakorlaton alapuló közösségi autonómiaformákat.

A negyedik paragrafus arról rendelkezik, hogy Trianonra, mint nemzeti tragédiára a jelenben és a jövőben is emlékezni kell. Azt elfeledni nem szabad. Erre emlékeztetni kell a jövő nemzedékeit. De a hibákból okulva, azokat számon tartva és belőlük tanulva, az elmúlt évtizedek összefogásának példáiból merítve, a nemzeti összetartozás erősítésén kell munkálkodni. Ennek ér-

dekében nyilvánítja az Országgyűlés június 4-ét, az 1920. évi trianoni békediktátum napját a Nemzeti Összetartozás Napjává. (2010. évi XLV. törvény p. 9.)

A törvény utolsó, ötödik paragrafusa szimbolikus tartalommal bír, hiszen az a jogszabályt 2010. június 4-ével helyezi hatályba. (2010. évi XLV. törvény p. 9.)

Nemzeti Összetartozás Melletti Tanúságtételről szóló törvény egy hosszú, kilencven éves küzdelmes folyamat mérföldkő szerű állomása. Szembe nézett Trianon tragédiájával, a belőle fakadó évtizedes nemzeti válsággal. Összegezte a zsákutcs megoldási alternatívákat, s egyúttal megoldást kínált a magyar nemzet egésze számára. A nemzeti összetartozást és a határokon átívelő nemzeti önépítés konstruktív programját.

Az új magyar nemzetspolitika alapelveit az Országgyűlés által 2011. április 18-án elfogadott Magyarország Alaptörvénye is rögzíti. A „Nemzeti Hitvallás”-ban szerepel többek között, hogy „[...] megőrizzük az elmúlt évszázad viharaiiban részekre szakadt nemzetünk szellemi és lelki egységét.” (Magyarország Alaptörvénye) Az „Alapvetés D) cikke pedig „Magyarország az egységes magyar nemzet összetartozását szem előtt tartva felelősséget visel a határain kívül élő magyarok sorsáért, elősegíti közösségeik fennmaradását és fejlődését, támogatja magyarságuk megőrzésére irányuló törekvéseiket, egyéni és közösségi jogaik érvényesítését, közösségi önkormányzataik létrehozását, a szülőföldön való boldogulásukat, valamint előmozdítja együttműködésüket egymással és Magyarországgal.” (Magyarország Alaptörvénye)

Az Alaptörvény e cikkelye tartalmilag megismétli az 1989 októberében az Alkotmányt módosító 1989. évi XXXI. törvény 6. § 3. bekezdését, mely kimondta, hogy „A Magyar Köztársaság felelősséget érez a határain kívül élő magyarok sorsáért, és előmozdítja a Magyarországgal való kapcsolatuk ápolását.” Ugyanakkor egyértelművé teszi, hogy támogatja mindazon törekvéseket, amelyek a szülőföldön való boldogulásukat szolgálja akár egyénként, akár közösségként kívánják is azt érvényesíteni. Ezzel a magyar nemzetspolitikának az a törekvése épült be az Alaptörvénybe, amely a magyar nemzeti kisebbségek közösségi jogainak és önkormányzatiságának – értsd autonómiájának – a tételét a mindenkori magyar kormányok kötelességeként és felelősségeként alkotmány értékűen előírja és deklarálja.

Felhasznált irodalom

A nemzeti összetartozás melletti tanúságtételről szóló 2010. évi XLV. törvény.
<http://www.vajma.info/docs/Nemzeti-osszetartozas-torveny.pdf> (Letöltés 2016. 01. 04.)

- Az Alkotmány módosításáról szóló 1989. évi XXXI. törvény.
[http://eudo-citizenship.eu/NationalDB/docs/HUN%201989%20%20XXXI%20](http://eudo-citizenship.eu/NationalDB/docs/HUN%201989%20%20XXXI%20(original).pdf)
 (original).pdf (Letöltés 2016. 01. 04.)
- Ádám Magda (1981): A kisantant 1920-1938. Budapest.
- Ádám Magda (1989): A kisantant és Európa 1920-1929. Budapest.
- Bába Iván (1994): Irányváltás a magyar külpolitikában 1990-1994. In: Windsor Klub Füzetek 2. 1994. december.
- Bárdi Nándor (2004): Tény és való. A budapesti kormányzatok és a határon túli magyarság kapcsolattörténete. Kalligram Könyvkiadó, Pozsony.
- Botlik József (2005): Közigazgatás és nemzetiségi politika Kárpátalján. I.-II. kötet. Nyíregyházi Főiskola. Nyíregyháza.
- Dombrády Lóránt–Tóth Sándor (1987): A Magyar Királyi Honvédség 1919-1945. Zrínyi Kiadó, Budapest.
- Durandin, Catherine (1998): A román nép története. Maecenas Kiadó. Budapest.
- Gulyás László (2012): A Horthy-korszak külpolitikája 1. Az első évek 1919-1924. Attraktor Kiadó, Máriabesnyő.
- Gulyás László (2013): A Horthy-korszak külpolitikája 2. A húszas évek második fele 1924-1931. Attraktor Kiadó, Máriabesnyő.
- Gulyás László (2015/a): A Horthy-korszak külpolitikája 3. A Károlyi- és a Gömbös-kormány külpolitikája 1931-1936. Attraktor Kiadó, Máriabesnyő.
- Gulyás László (2016): A Horthy-korszak külpolitikája 4. A revíziós sikerek 1. A Felvidék és a Kárpátalja visszatérése 1937-1939. Attraktor Kiadó, Máriabesnyő.
- Gulyás László (2011): A kisantant története. In: Rubicon, 2011/2. szám. pp. 68-77.
- Gulyás László (2009): A Sporazum, avagy föderalista kísérlet a királyi Jugoszláviában 1939-1941. In: Közép-Európai Közlemények, 2009/4-5. szám. pp. 80-86.
- Gulyás László (2015/b): Egy földrajzi-gazdasági-stratégiai alapú revíziós tervezet: Gömbös Gyula 1934. évi elképzelése. In: Kókai Sándor–Botos László (szerk.): Tiszteletkötet Dr. Gál András geográfus 60. születésnapjára. Nyíregyháza-Szerencs. pp. 249-259.
- Gulyás László (2005): Két régió – Felvidék és Vajdaság – sorsa az Osztrák-Magyar Monarchiától napjainkig. Hazai Térségfejlesztő Rt., Budapest.
- Gulyás László szerk. (1996): „Zúzzátok szét Ausztria-Magyarországot!” JATE Történész Diákkör. Documenta Historica 5. Szeged.
- Győri Szabó Róbert (2011): A magyar külpolitika története 1848-tól napjainkig. Helikon Kiadó, Budapest.
- Győri Szabó Róbert (2009): Magyarország 20. századi külpolitikája. Mirabal Oktatási és Szolgáltató Bt., Budapest.
- Hornyák Árpád (2004): Magyar–jugoszláv diplomáciai kapcsolatok 1918–1927. Fórum Könyvkiadó, Novi Sad.
- Jeszenszky Géza (2016): Kísérlet a trianoni trauma orvoslására. Magyarország szomszédsági politikája a rendszerváltozás éveiben. Osiris Kiadó, Budapest.
- Jeszenszky Géza (2005): Tanulmányok a szuverén Magyarország külpolitikájáról. In: Külügyi Szemle, 2005/1-2. szám.

- Kántor Zoltán szerk. (2002): A státustörvény. Dokumentumok, tanulmányok, publicisztika. Teleki László Alapítvány, Budapest.
- Kiss J. László (2004): A kádárizmustól az EU-tagságig: a magyar külpolitika metamorfózisa. In: Gazdag Ferenc–Kiss J. László (szerk.): Magyar külpolitika a 20. században. Tanulmányok. Zrínyi Kiadó, Budapest. pp. 54-58.
- Koudela Pál (2015): Nemzeti és etnikai konfliktuskezelési módszerek és eszközök a 19-20 században a Kárpát-medencében. In: Bordás Sándor–Glavanovics Andrea (szerk.): Történelmi traumáink kezelési lehetőségei lélektani megközelítésben. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár. pp. 9-77.
- Kovač, Dušan (2011): Szlovákia története. Kalligram Kiadó. Pozsony.
- Lőrinczné Bencze Edit (2009): A regionalitás kérdőjelei Jugoszláviában. In: Lénár Andor–Lőrinczné Bencze Edit (szerk.): Politika–egyház–mindennapok. Modern Minerva Könyvek. Heraldika Kiadó, Budapest. pp. 299-321.
- Lőrinczné Bencze Edit (2010): Trianon és Magyarország déli határregiói. In: Közép-Európai Közlemények, 2010/4. szám. pp. 69-76.
- Magyarország Alaptörvénye (2011. április 25.)
http://net.jogtar.hu/jr/gen/hjegy_doc.cgi?docid=A1100425.ATV (Letöltés 2016. 01. 04.)
- Miklós Péter (2011): Habsburg Ottó és a katolikus egyház. Rubicon, 2011/8. szám. pp. 22-25.
- Miklós Péter (2014): „A nemzet érdekeit tartva szem előtt”: Mindszenty József koalíciós évekbeli tevékenységéről. Barankovics István Alapítvány – Bálint Sándor Szellemi Örökségéért Alapítvány, Budapest, 2014. pp. 45-64.
- Pritz Pál (1990): A fajvédők külpolitikai nézetei (1918-1936). In: Századok, 1990/5-6. szám. pp. 654-657.
- Pritz Pál (1995): A határkérdés jelentősége a két háború közötti Közép-Európában. In: Pritz Pál (szerk.): Magyar diplomácia a két háború között. Tanulmányok. Magyar Történelmi Társulat, Budapest. pp. 234-240.
- Pritz Pál (2005): A magyar külügyi szolgálat története az első polgári korszakban (1867-1948). In: Az a „rövid” 20. század. Történetpolitikai tanulmányok. Magyar Történelmi Társulat, Budapest. pp. 67-114.
- Ránki György (1984): Mozgástér és kényszerpálya. A Duna-völgyi kis országok a nemzetközi gazdaság és politika rendszerében (1919-1945) In: Lackó Miklós (szerk.): A két világháború közötti Magyarországról. Kossuth Könyvkiadó, Budapest. pp. 11-46. old.
- Romsics Ignác (2006): Az 1947-es párizsi békeszerződés. Osiris Kiadó, Budapest.
- Romsics Ignác (1990): Bethlen István külpolitikája 1921-1931. In: Századok, 1990/5-6. szám. pp. 577-615.
- Rónai András (1988): Térképezett történelem. Magvető Kiadó. Budapest.
- Sallai János (2008): Államhatárok a Kárpát-medencében. In: De Iurisprudentia Et Iure Publico. Jog- és Politikatudományi Folyóirat. 2008/1. szám. pp. 1-6.
<http://dieip.hu/wp-content/uploads/2008-1-08.pdf>

- Sallai János (2007): Az államhatár történeti áttekintése. In: Szónokyné Ancsin Gabriella–Pál Viktor–Karancsi Zoltán (szerk.): A határok kutatója: tanulmánykötet Pál Ágnes tiszteletére. Szeged–Szabadka.
- Sallai János: (2004): Az államhatárok. Változó Világ 58. Press Publica Kiadó, Budapest.
- Sokcsevičs Dénes (2011): Horvátország. A 7. századtól napjainkig. Mundus Novus Kiadó, Budapest.
- Szávai Ferenc (2007): A Monarchia felbomlásából adódó vitás elszámolások. In: Dévényi Anna–Rab Virág (szerk.): Receptek válságra: Pénz és gazdaság a 20. század első felében. Pro Pannonia Kiadó, Pécs. pp. 158-178.
- Szávai Ferenc (2010): Trianon és a nemzetközi jog. Közép-Európai Közlemények, 2010/4. szám. pp. 7-19.
- Tóth Andrej (2015): Madarsko ve dvacátých letech 20. století. „Bethlenovská konsolidace nového státu a československo-maďarské hospodářsko-politické vztahy. Vysoká škola ekonomická v Praze. Nakladatelství Oeconomica, Praha.
- Tóth Imre (2016): Egy polgári arisztokrata. Kánya Kálmán (1869–1945) Kronosz Kiadó, Pécs.
- Ormos Mária (1990): Elhallgatások nélkül. In: Magyar Nemzet, 1990. június 4.
- Vizi László Tamás (2014a): A nemzeti összetartozás melletti tanúságtételről szóló törvény parlamenti vitája. In: Rajnai Zoltán–Fregan Beatrix (szerk.): 5. Báthory-Brassai Tanulmánykötet. 2. rész. Óbudai Egyetem, Biztonságtudományi Doktori Iskola. pp. 578-592.
- https://www.dropbox.com/s/l2fvzm9trpc2kea/5BBK_2_k%C3%B6tet%20K-Z.pdf?dl=0
- <http://www.bbk.alfanet.eu/index.php?module=staticpage&id=220&lang=1>
- Vizi László Tamás (2016): A sérelmi politizálástól a nemzeti összetartozásig. Trianon, revízió, határkérdés, nemzetegyesítés (1920-201) Cepoliti L'Harmattan Kiadó, Budapest.
- Vizi László Tamás (2014b): A trianoni trauma kezelésének 21. századi modellje: a határokon átívelő nemzeti önépítés programja. In: Hervainé Szabó Gyöngyvér–Folmeg Márta: Társadalmi válságok, konfliktusok a jól-lét kontextusában. Kodolányi János Főiskola, Székesfehérvár. pp. 181-199.
- Vizi László Tamás (2013a): „Hiszem és remélem, hogy... hamarosan visszatérhet a régi barátság és megértés” Horthy Miklós beszéde és a szerb orientáció alternatívája a magyar külpolitikában. In: Közép-Európai Közlemények. 2013/4. szám. pp. 7-38.
- Vizi László Tamás (2014c): Ki írja alá a trianoni békét? In: Rubicon, 2014/6. szám. pp. 70-76.
- Vizi László Tamás (2010): Ki legyen az aláíró? Vita a minisztertanácsban a trianoni békediktátum aláíróinak a személyéről. In: Közép-Európai Közlemények, 2010/4. szám. pp. 109-132.
- Vizi László Tamás (2013b): The Hungarian Effort to Dissolve the Unity of the Little Entente in 1926. In: Prague Papers on the History of International Relations, 2013/2. szám. pp. 134-150.

Zeidler Miklós (2009): A revíziós gondolat. Kalligram Kiadó, Pozsony.

Zeidler Miklós (2002): Mozgástér a kényszerpályán. A magyar külpolitika „választásai” a két háború között. In: Romsics Ignác (szerk.): Mítoszok, legendák, tévhitek a 20. századi magyar történelemről. Osiris Kiadó, Budapest. pp. 162-205.

Összefoglaló

A huszadik század során a magyarságot számos sorsfordító trauma és nemzeti tragédia érte. Elég, ha csak a két vesztes világháborúra, az idegen katonai megszállásokra, honfitársaink százezreinek elhurcolására és elpusztítására, vagy a leverett 1956-os forradalomra és szabadságharcra gondolunk. De aligha vitatható tény, hogy a nemzeti tragédiák közül az 1920. június 4-én aláírt trianoni békediktátum jelentette az ország számára azt a történelmi sokkhatást, ami miatt Trianont joggal tekinthetjük a 20. század legnagyobb magyar nemzeti katasztrófájának. A trianoni békediktátum súlyosan igazságtalan döntései az összmagyarság számára olyan mély, és sok tekintetben máig ható gazdasági, pénzügyi, politikai, katonai, társadalmi, ideológiai, szociális, közlekedési, kulturális, morális stb. és nem utolsósorban lelki megpróbáltatást okozott, amelyet joggal minősíthetünk a magyar nemzet huszadik századi története során átélt legnagyobb nemzeti válságának. Olyannak, amelyet mind a mai napig nem sikerült a maga teljességében feldolgozni és kezelésére a megfelelő terápiát megtalálni. Jelen tanulmányban röviden áttekintjük, hogy az 1920 és 2010 közötti kilencven évben a magyar politikai elitek milyen elképzeléseket és terveket fogalmaztak meg annak érdekében, hogy a trianoni trauma keserves örökségét oldani tudják, s a nemzeti gyásznapp miként vált a kilencvenedik évfordulóra a nemzeti összetartozás szimbólumává.

Kulcsszavak: trianoni békeszerződés, nemzeti trauma, revíziós tervek, válságkezelési alternatívák, nemzetpolitika, nemzetstratégia, nemzetegyesítés, nemzeti összetartozás.